

Παίζω με τους φίλους μου αγόρια και κορίτσια στο νηπιαγωγείο με τα ρούχα του κόσμου»

Ιωάννα Αϊβατζίδου
Εκπαιδευτικός ΠΕ60, Υποψ. Med, Νηπιαγωγείο Δωροθέας
iaivatzydou@gmail.com

Περίληψη

Αντικείμενο της παρούσας εισήγησης είναι η παρουσίαση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος αγωγής υγείας για την ισότητα των δύο φύλων στην προσχολική ηλικία. Μέσα από τη βιβλιογραφία διαφαίνεται ότι πραγματική ισότητα των δύο φύλων στα σχολεία δεν υπάρχει. Το εκπαιδευτικό σύστημα με τον τρόπο που λειτουργεί, ενισχύει σε καθημερινή βάση τα μηνύματα τα οποία εκλαμβάνουν τα παιδιά για τις έμφυλες διακρίσεις. Ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι καθοριστικός για την άμβλυνση αυτών των ανισοτήτων κυρίως μέσα από την ανάπτυξη συγκεκριμένων παιδαγωγικών πρακτικών, που θα προάγουν την ισότητα των δύο φύλων και θα σέβονται τη διαφορετικότητα. Καλύτερη μέθοδος για την προσέγγιση του θέματος θεωρήθηκε το project μέσα από δραστηριότητες παιγνιώδους μορφής ομαδοσυνεργατικού και βιωματικού χαρακτήρα. Η εστίαση του θέματος έγινε στην ενδυμασία σε σχέση με το φύλο. Τα παιδιά πραγματοποίησαν ένα εικονικό ταξίδι στον κόσμο και εντόπισαν τις διαφορές και ομοιότητες της ενδυματολογικής κουλτούρας της περιοχής και εποχής μας, εκφράζοντας τις επιλογές και τα συναισθήματα τους.

Λέξεις Κλειδιά: νηπιαγωγείο, ρόλοι των δύο φύλων, ενδυμασία

Εισαγωγή

Σύμφωνα με το Δίκτυο Ευρυδίκη (2010), η έρευνα για τη διαφορά των φύλων στην εκπαίδευση είναι δημοφιλής και έχει καταδείξει την ύπαρξη ανισοτήτων. Το εκπαιδευτικό σύστημα ενώ αναπαράγει τις ανισότητες της κοινωνίας μέσα από την ενσωμάτωση στην οργάνωση του της κυρίαρχης ιδεολογίας, ταυτόχρονα αποτελεί και ένα μέσο για τη διαμόρφωση και την προώθηση της ισότητας των φύλων μέσα και από τις παιδαγωγικές πρακτικές που ακολουθεί. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2009γ), στην ερευνητική επιθεώρηση που έκανε για τα φύλα και την εκπαίδευση αναφέρει μεταξύ άλλων ότι οι νοοτροπίες των εκπαιδευτικών ως προς τα ζητήματα των φύλων είναι συχνά συντηρητικές και αναπαράγουν παραδοσιακές στερεοτυπικές ιδέες και προσδοκίες για τα φύλα, οι οποίες αντανακλώνται συνειδητά ή ασυνειδητά και στις επαγγελματικές τους πρακτικές.

Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί δεν μαθαίνουν πώς να προάγουν την ισότητα των φύλων στα σχολεία (Δίκτυο Ευρυδίκη, 2010). Η Tsuroufli (2002), αναφέρει ότι οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τον ρόλο των δύο φύλων επηρεάζονται από δύο παράγοντες, την ύπαρξη θεσμικής δομής και την ενημέρωσή τους για θέματα ισότητας. Αναφέρει ότι η ισότητα των δύο φύλων στην ελληνική εκπαίδευση είναι ένας μύθος κι ότι οι εκπαιδευτικοί συμπεριφέρονται διαφορετικά στα αγόρια και στα κορίτσια, συμπεριφορά η οποία εξαρτάται τόσο από τις γενικές (σιωπηρές) παραδοχές των εκπαιδευτικών για τους ρόλους των δύο φύλων, όσο όμως και από τη σχεδόν παντελή έλλειψη ενημέρωσης για θέματα ισότητας των φύλων. Ταυτόχρονα, η ίδια καταρρίπτει και την άποψη ότι οι θεσμικές προϋποθέσεις για την ισότητα των δύο φύλων στην εκπαίδευση από μόνες τους μπορούν να εγγυηθούν και την ισότητα των δύο φύλων. Οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες ασχολούνται με τις ανισότητες των φύλων στα πλαίσια της εκπαίδευσης. Ωστόσο, μόνο μερικές έχουν θέσει αυτόν τον στόχο ως πρώτη προτεραιότητα, όπως η Σουηδία και η Νότιος Αφρική, όπου εφαρμόσαν επιτυχώς τη στρατηγική της ένταξης της διάστασης του φύλου στον τομέα της εκπαίδευσης (Δίκτυο Ευρυδίκη, 2010).

Για να μπορέσει να υπάρξει μεταρρύθμιση στην εκπαίδευση που θα προωθεί την ισότητα των δύο φύλων, πρέπει να αλλάξουν οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών και οι πρακτικές διδασκαλίας που ακολουθούν. Η αλλαγή μπορεί να γίνει μόνο μέσα από τη συνειδητοποίηση αυτών των αντιλήψεων και πρακτικών, η οποία με τη σειρά της θα οδηγήσει από την πλευρά της πολιτείας σε νέες θεσμικές αλλαγές, επιμορφώσεις, μετεκπαιδεύσεις κ.α. και από την πλευρά των εκπαιδευτικών σε νέους αναστοχασμούς και πρακτικές, υπερπηδώντας τις στερεοτυπικές αντιλήψεις για τους ρόλους των δύο φύλων (Tsuroufli, 2002).

Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι λέγοντας *φύλο* εννοούμε το γένος (αρσενικό ή θηλυκό) των ανθρώπων ή ζώων. Με τον όρο *ρόλος* εννοούμε τη συμπεριφορά που αναμένεται από τον κάτοχο μιας θέσης. Με την έννοια *ρόλοι των φύλων* επομένως εννοούμε ένα σύνολο από συμπεριφορές που χαρακτηρίζουν το κάθε φύλο. Μέσα συνήθως από μη συνειδητές διαδικασίες οι άντρες και οι γυναίκες μαθαίνουν τους ρόλους και τα πρότυπα συμπεριφοράς, που δημιουργεί και συντηρεί η εκάστοτε κοινωνία για το φύλο τους, τους οποίους αφομοιώνουν και μεταβάλλουν σε κανόνες προσωπικής ζωής. Μέσω αυτού του συστήματος διαμορφώνεται και ο τρόπος θέασης του κόσμου ο οποίος στηρίζεται κυρίως σε προκατασκευασμένες εικόνες (στερεότυπα) που απέχουν πολύ από την αληθινή διάσταση (Γκασούκα, Παπαγιαννοπούλου, Φουλίδη & Χαραμής, 2015).

Το παρόν πρόγραμμα αποτελεί μια προσπάθεια προσέγγισης της έννοιας του ρόλου των δύο φύλων, μέσα από συγκεκριμένες παιδαγωγικές πρακτικές στα πλαίσια της προσχολικής αγωγής. Ο όρος *προσχολική αγωγή* καθιερώθηκε στην Ελλάδα το 1985 με το Ν.1566/85, άρθρο 3. Είναι κλάδος της παιδαγωγικής επιστήμης και έχει ως αντικείμενο τη μελέτη της αγωγής και εκπαίδευσης των παιδιών πριν από την είσοδο τους στο δημοτικό σχολείο (ηλικίες περίπου 4-6 ετών).

Η προσχολική ηλικία είναι κρίσιμη και αποφασιστική γιατί αποτελεί το πρώτο περιβάλλον μάθησης στο οποίο φοιτούν τα παιδιά με συστηματικό τρόπο. Επομένως κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική η εφαρμογή συγκεκριμένων παιδαγωγικών πρακτικών σχετικών με τα δύο φύλα, με βασικό τελικό στόχο την προώθηση αλλαγών για την άμβλυνση των ανισοτήτων ανάμεσα στα δύο φύλα. Η ανάπτυξη παιδαγωγικών πρακτικών για τα δύο φύλα γίνεται ακόμα περισσότερο επιτακτική και για τους εξής δύο λόγους:

α) Στην ηλικία αυτή, σύμφωνα με την Μαραγκουδάκη (2005), τα παιδιά οριοθετούν πλήρως το φύλο και κατακτούν τη σταθερότητα του. Τα παιδιά από την ηλικία των 2-2,5 χρόνων αρχίζουν να διαμορφώνουν μια αντίληψη για το φύλο τους, ενώ από τον τρίτο χρόνο και μετά η συνείδηση του φύλου τους αρχίζει να εδραιώνεται. Η Αμερικανική Παιδιατρική Ακαδημία (2000), αναφέρει ότι καθώς το παιδί αναπτύσσει τη συνείδηση του φύλου του, πειραματίζεται με στάσεις και συμπεριφορές που το χαρακτηρίζουν εντάσσοντας τον εαυτό του μέσα από την ενθάρρυνση ή την απόρριψη των παρορμήσεων του στην μια ή αντίστοιχα στην άλλη κατηγορία, αγόρι – κορίτσι.

β) Οι εκπαιδευτικοί της προσχολικής ηλικίας σύμφωνα με την έρευνα του Garrahy (2001), θεωρούν την προσέγγιση του θέματος των δύο φύλων κατάλληλη για μεγαλύτερες ηλικίες, παραβλέποντας το γεγονός ότι σε αυτή την ηλικία διαμορφώνεται η ταυτότητα του φύλου, δηλαδή η αντίληψη που έχει το άτομο για το φύλο του.

Βασική παιδαγωγική επιδίωξη του προγράμματος, μέσα στα πλαίσια ενός φιλικού και ευέλικτου προς τα παιδιά μαθησιακού περιβάλλοντος ήταν:

1. να μπορέσουν τα παιδιά να αναγνωρίσουν τις στερεοτυπικές αντιλήψεις, στάσεις και συμπεριφορές τους για τα δύο φύλα
2. να κατανοήσουν τη σταθερότητα του φύλου
3. να εμπλακούν σε δραστηριότητες μη σεξιστικής φύσης
4. να αποδέχονται και να σέβονται τη διαφορετικότητα.

Μεθοδολογία

Το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) για το νηπιαγωγείο, προβάλλει τη διαθεματική προσέγγιση ως διδακτική μεθοδολογία για την κατάκτηση της γνώσης. Σύμφωνα τον Οδηγό Νηπιαγωγού, με τη διαθεματική προσέγγιση η γνώση αντιμετωπίζεται ως ολότητα και όχι τεμαχισμένη σε διαφορετικές γνωστικές περιοχές, ενώ τα παιδιά εμπλέκονται δυναμικά στη μαθησιακή διαδικασία. Η προσέγγιση των γνώσεων γίνεται μέσω διαφορετικών

μέσων και διδακτικών πρακτικών όπως: διατύπωση ερωτημάτων και διερεύνηση, άντληση πληροφοριών, αφήγηση εμπειριών, δραματοποίηση, παραγωγή κειμένων, εικαστικές αναπαραστάσεις και άλλες καλλιτεχνικές δραστηριότητες, χρήση της τεχνολογίας κ.α.. Στον σχεδιασμό του προγράμματος ο εκπαιδευτικός λαμβάνει υπόψη τα ενδιαφέροντα των παιδιών, τις προηγούμενες μαθησιακές και κοινωνικές εμπειρίες τους και τις αξιοποιεί για περαιτέρω επεξεργασία, ενθαρρύνοντας συνεχώς τα παιδιά να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, να εξερευνούν και να ανακαλύπτουν διατηρώντας τον ρόλο του συμβούλου.

Το project ως μέρος της διαθεματικής προσέγγισης θεωρήθηκε η καλύτερη μέθοδος για την ανάπτυξη του προγράμματος, μέσα από δραστηριότητες παιγνιώδους μορφής ομαδοσυνεργατικού και βιωματικού χαρακτήρα. Η μέθοδος αυτή βασίζεται στο ότι τα παιδιά μαθαίνουν καλύτερα όταν επιλέγουν και προγραμματίζουν την εργασία τους γιατί με αυτόν τον τρόπο το ενδιαφέρον τους είναι πλήρως ενεργοποιημένο και επικεντρωμένο σε θέματα που έχουν σχέση με τις ανάγκες και τα βιώματα τους. Συνδυάζει παιγνιώδεις δραστηριότητες μέσω των οποίων το παιδί μαθαίνει και ανακαλύπτει, εστιάζει στην απόκτηση γνώσης με βιωματικές μεθόδους, ενώ ο ομαδοσυνεργατικός χαρακτήρας της, δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να συνεργαστούν, να αναλάβουν ρόλους, να αυτοπειθαρχούν και να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους. Μέσα από όλες αυτές τις διαδικασίες τα παιδιά εκφράζουν, ανταλλάσσουν και αντιπαραθέτουν ιδέες μέσω των οποίων έχουν την ευκαιρία να συμμετέχουν σε δραστηριότητες οι οποίες δημιουργούν γνωστική ασυμφωνία. Με τον τρόπο αυτό προβλέπουν και συγκρίνουν τις δικές τους απόψεις με αυτές των άλλων, γεγονός το οποίο συμβάλλει σημαντικά στη γνωστική εξέλιξη των παιδιών (Helm & Katz, 2002; Katz & Chard 2004; Χρυσοφίδης, 2003).

Πριν την έναρξη του project, αλλά και κατά την εξέλιξη του, με τη μέθοδο της παρατήρησης πραγματοποιήθηκε καταγραφή έμφυλων στερεοτυπικών εικόνων. Η παρατήρηση γινόταν κατά τη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού των παιδιών στις γωνιές για περίπου έναν μήνα. Τα στοιχεία από τις παρατηρήσεις χρησιμοποιούνταν καθ' όλη τη διάρκεια καθορίζοντας την εξέλιξη της προόδου του project.

Το πρόγραμμα εξελίχθηκε ταυτόχρονα με την εκπόνηση ερευνητικής εργασίας από την υπεύθυνη υλοποίησης του προγράμματος, στο πλαίσιο μεταπτυχιακού, με θέμα «Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών προσχολικής ηλικίας για τους ρόλους των δύο φύλων: ερευνητική εργασία». Υλοποιήθηκε στο 1/Θέσιο Νηπιαγωγείο Δωροθέας που βρίσκεται στον Δήμο Αλμωπίας του Νομού Πέλλας και συμμετείχαν τα παιδιά που φοιτούν στο νηπιαγωγείο. Διήρκεσε περίπου τρεις μήνες. Πριν την έναρξη του προγράμματος ενημερώθηκε εγγράφως η υπεύθυνη σχολικών δραστηριοτήτων και η σύμβουλος προσχολικής αγωγής του νομού, ταυτόχρονα με τους γονείς στην καθιερωμένη μηνιαία συνάντηση γονέων.

Εξέλιξη του project

Η προσέγγιση του θέματος ξεκίνησε με την καταγραφή των απόψεων των παιδιών για τα δύο φύλα όπως εκφράζονται μέσα από το παιχνίδι και τον λόγο κατά τη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού τους στις γωνιές. Στόχος ήταν ο εντοπισμός της ύπαρξης ή μη διαφυλικών ανισοτήτων μεταξύ των παιδιών. Οι καταγραφές που πραγματοποιήθηκαν παρατίθενται στο Παράρτημα Α.

Φάση I - Το ξεκίνημα του project

Το έναυσμα για το ξεκίνημα του project δόθηκε από τη συζήτηση ανάμεσα σε ένα αγόρι και ένα κορίτσι για τα όπλα, η οποία πραγματοποιήθηκε λίγο πριν τη γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου (βλέπε Παράρτημα Α).

Συγκεντρωθήκαμε στην παρεούλα και ξεκινήσαμε μια συζήτηση γύρω από το τι μπορούν να κάνουν τα αγόρια και τα κορίτσια, ποια είναι τα εξωτερικά τους χαρακτηριστικά, ποια επαγγέλματα μπορούν να κάνουν και αν υπάρχουν χρώματα για τον καθένα. Την ίδια διαδικασία ακολουθήσαμε για τους μπαμπάδες και τις μαμάδες.

Βασικός σκοπός της δράσης ήταν η αρχική καταγραφή των απόψεων των παιδιών για τα δύο φύλα μέσα από οργανωμένη συζήτηση. Ενθαρρύνσαμε τα παιδιά να συμμετάσχουν στη συζήτηση, να ανταλλάξουν απόψεις, να ακούσουν τη γνώμη των άλλων και να αναφέρουν πληροφορίες από τις προσωπικές εμπειρίες τους. Όλες οι απόψεις των παιδιών καταχωρήθηκαν σε δύο

ιστογράμματα για τα αγόρια και τα κορίτσια και τους μπαμπάδες και τις μαμάδες αντίστοιχα. Οι καταγραφές που πραγματοποιήθηκαν παρατίθενται στο Παράρτημα Β.

Σε συνέχεια της καταγραφής των απόψεων των παιδιών στα ιστογράμματα, τα παιδιά συμπλήρωσαν ένα φύλλο εργασίας στο οποίο έγραψαν *αγόρι* και *κορίτσι* και τα ζωγράφισαν με τα χρώματα που ήθελαν αναφέροντας και το τι κάνουν (βλέπε Παράρτημα Γ, 3). Σκοπός της συμπλήρωσης του φύλλου εργασίας ήταν ο έλεγχος του αποτελέσματος της ενδεχόμενης γνωστικής σύγκρουσης που μπορεί να επήλθε μετά τη συζήτηση των παιδιών.

Φάση Ι Ι - Το project σε εξέλιξη

Μετά τη γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου όπου τα παιδιά ντύθηκαν τσολιαδάκια, ξεκίνησε μια συζήτηση γύρω από το τι φορούσαν οι Έλληνες, άντρες και γυναίκες, τα παλιά χρόνια, συγκρίνοντας την ενδυματολογική κουλτούρα και τα χαρακτηριστικά εμφάνισης εκείνης της εποχής με τη δική μας. Στη διαδικασία αυτή εμπλέξαμε και τα συναισθήματα που μας δημιούργησε η διαφορετική ενδυματολογική εμφάνιση εκείνης της εποχής από αυτό που ορίζει η μόδα μας σήμερα. Αποφασίσαμε να ξεκινήσουμε μια εργασία με σκοπό να δούμε πώς ντύνονται τώρα ή ντύνονταν παλιά τα αγόρια και τα κορίτσια καταγράφοντας ομοιότητες και διαφορές.

Ο σκοπός της δραστηριότητας αυτής ήταν να μπορέσουν τα παιδιά να διακρίνουν και να κατανοήσουν την ενδυματολογική διαφορετικότητα διαχρονικά και τη σχέση της με τη μόδα. Ενώ οι επιμέρους στόχοι ήταν: να αναγνωρίσουν τη χρησιμότητα της ενδυμασίας, να αποκτήσουν γνώση της ενδυματολογικής εξέλιξης τόσο του πολιτισμού μας όσο και των άλλων πολιτισμών και της σχέσης της με τη μόδα, να κατανοήσουν τη σημασία της προσωπικής ενδυματολογικής επιλογής, να αντιληφθούν τη σημασία της αποδοχής του διαφορετικού, να ανταλλάξουν απόψεις, να βιώσουν μέσα από το παιχνίδι το συναίσθημα που δημιουργεί η διαφορετική ενδυματολογική αμφίεση και τέλος να κατανοήσουν ότι η επιλογή θεμάτων στη ζωή γίνεται με βάση τις προσωπικές προτιμήσεις και όχι με βάση το φύλο.

Ξεκινήσαμε τη συγκέντρωση του υλικού επικεντρωμένοι στην ενδυμασία τόσο της εποχής μας και του πολιτισμού μας όσο και άλλων εποχών και πολιτισμών. Αρχικά χρησιμοποιήσαμε εικόνες που βρήκαμε στο διαδίκτυο με ενδυματολογικές παρουσιάσεις της τωρινής εποχής μας διαφορετικές από τις συνηθισμένες. Συγκεκριμένα παρουσιάστηκαν εικόνες της σημερινής εποχής με άντρες, κυρίως διάσημους, που φοράν φούστα (όπως π.χ. οι ποδοσφαιριστές Σισέ και Μπέκαμ). Επίσης, είδαμε εικόνες με άντρες εργαζόμενους στα τρένα της Σουηδίας που επίσης φοράν φούστα λόγω των υψηλών θερμοκρασιών που αναπτύσσονται στον χώρο εργασίας τους. Τέλος, είδαμε εικόνες από τα Φίτζι, τον πρωθυπουργό τους, τους στρατιώτες, παρελάσεις μαθητών κ.α. όπου επίσης η φούστα αποτελεί για τους άντρες στοιχείο της ενδυματολογικής κουλτούρας τους.

Ακολούθησε συζήτηση όπου τα παιδιά εξέφρασαν τα συναισθήματα που τους δημιούργησε η οπτική επαφή με τη διαφορετική ενδυματολογική κουλτούρα σε σχέση με τη δική μας και συμπλήρωσαν ένα φύλλο εργασίας όπου έπρεπε να γράψουν *Αγόρι* και *Κορίτσι* και να τα ζωγραφίσουν με ό,τι ρούχα ήθελαν σχολιάζοντας το γιατί (βλέπε Παράρτημα Γ, 4).

Στην επόμενη φάση επιστρέψαμε ξανά στον πολιτισμό μας παρουσιάζοντας με εικόνες που βρήκαμε στο διαδίκτυο την ενδυματολογική «εξέλιξη» του πολιτισμού μας, καταλήγοντας στην σημερινή εποχή και, αφού συζητήσαμε, τα παιδιά συμπλήρωσαν ένα φύλλο εργασίας για την αποτύπωση της νέας πληροφορίας (βλέπε Παράρτημα Γ, 5).

Οι δράσεις μας συνεχίστηκαν με την παρουσίαση εικόνων που βρήκαμε στο διαδίκτυο και παρουσιάζουν την ενδυμασία άλλων πολιτισμών. Τις εικόνες τις μελετήσαμε ξεχωριστά για τους άντρες και τις γυναίκες. Ακολουθήσαμε την ίδια διαδικασία της συζήτησης και της συμπλήρωσης σχετικού φύλλου εργασίας, στο οποίο τώρα τα παιδιά έπρεπε να επιλέξουν και να αποτυπώσουν από τη μία πλευρά ό,τι τους άρεσε και από την άλλη ό,τι δεν τους άρεσε από την ενδυματολογική κουλτούρα των άλλων πολιτισμών εξηγώντας το γιατί (βλέπε Παράρτημα Γ, 6).

Συνδυαστικά με τη δράση αυτή και ανάμεσα από την παρουσίαση και τη συμπλήρωση του φύλλου εργασίας, τα παιδιά φόρεσαν κατά κάποιον τρόπο ρούχα άλλων πολιτισμών (π.χ. μπούργκες, φούστες, τσεμπέρια κ.α.). Με αυτή την αμφίεση τα παιδιά έπαιζαν στο οικοδομικό υλικό και στη συνέχεια επέστρεψαν στην παρεούλα για να εκφράσουν τα συναισθήματα τους. Η δραστηριότητα επαναλήφθηκε με εναλλαγές της εμφάνισης προκειμένου όλα τα παιδιά να δοκιμάσουν τα ρούχα.

Η τελευταία έρευνά μας αφορούσε στα ρούχα που φοράν οι άνθρωποι στη θάλασσα. Μέσα από την έρευνα μας ανακαλύψαμε ότι παλιότερα οι άνθρωποι έμπαιναν στη θάλασσα φορώντας ρούχα ή δεν έμπαιναν καθόλου. Μελετήσαμε τις εικόνες που επίσης βρήκαμε στο διαδίκτυο και συμπληρώσαμε ένα φύλλο εργασίας (βλέπε Παράρτημα Γ, 7).

Όταν άρχισε να μειώνεται το ενδιαφέρον των παιδιών για την ανεύρεση και άλλων πληροφοριών σχετικά με την ενδυμασία, τους πολιτισμούς και το φύλο, αποφασίσαμε να ολοκληρώσουμε τη μελέτη του θέματος για την ενδυμασία και τη σχέση του με το φύλο.

Φάση III - Η ολοκλήρωση του project

Στη συζήτηση για το πώς μπορούμε να κλείσουμε το θέμα με την ενδυμασία και το φύλο τα παιδιά εξέφρασαν την επιθυμία να παρουσιάσουν τις πληροφορίες τους στα παιδιά του Δημοτικού αλλά και στους γονείς τους. Συζητώντας τι και πώς θα τους παρουσιάσουμε οδηγηθήκαμε στη συγγραφή ενός παραμυθιού που ολοκληρώθηκε με συνθήματα και στη δημιουργία μιας ομαδικής αφίσας. Ο τίτλος που δόθηκε και στα δύο ήταν «Η μπουγάδα του κόσμου», εφόσον τα παιδιά οδηγήθηκαν τελικά στη μελέτη των διαφορετικών ρούχων που φοράνε αγόρια και κορίτσια στον κόσμο. Το παραμύθι μας μιλούσε για ένα αγόρι και ένα κορίτσι που...

«Μια φορά κι έναν καιρό ένα αγόρι και ένα κορίτσι γύρισαν τον κόσμο όλο για να δουν πώς ντύνονται οι άνθρωποι. Από όλους τους ανθρώπους πήραν ρούχα και τα φόρεσαν και μετά πήγαν σχολείο και είπαν σε όλα τα παιδάκια πώς ντύνονται οι άλλοι άνθρωποι. Οι άνθρωποι ντύνονται διαφορετικά. Φοράν φουστάνια και οι άντρες και οι γυναίκες, τα κορίτσια φοράν παντελόνι. Παλιά στον πόλεμο οι Έλληνες φορούσαν φούστες. Μετά γύρισαν στο σπίτι, έπλυναν και άπλωσαν τα ρούχα τους και έφτιαξαν την μπουγάδα του κόσμου. Από το ταξίδι τους έμαθαν ότι:

- Δεν πρέπει να φοράς ό,τι σου λένε οι άλλοι!
- Να μη κάνεις ό,τι κάνουν οι άλλοι!
- Να φοράς ό,τι θέλεις!
- Να μην κοροϊδεύεις του άλλους όταν ντύνονται διαφορετικά!
- Τα κορίτσια και τα αγόρια μπορούν να ντυθούν όπως θέλουν!
- Στη δουλειά και στο σχολείο να φοράς ό,τι θέλεις!»

Στην συνέχεια έφτιαξαν ρούχα και αφού τα «έπλυναν» στο πλυντήριο που ζωγράφισαν στην αφίσα τους, τα άπλωσαν στα σχοινιά με μανταλάκια φτιάχνοντας την μπουγάδα του κόσμου.

Με την ολοκλήρωση και της αφίσας ολοκληρώθηκε η έρευνα μας για την ενδυμασία και τα φύλα. Στα πλαίσια μιας άλλης δράσης που πραγματοποιήσαμε στο νηπιαγωγείο, τυχαία επιλέξαμε και διαβάσαμε την ιστορία του Άντερσεν με τίτλο «Τα ρούχα του βασιλιά». Η ιστορία άρεσε στα παιδιά τα οποία άρχισαν να την αναδιηγούνται και να τη δραματοποιούν κατά τη διάρκεια του

ελεύθερου παιχνιδιού τους. Τα ρώτησα αν θα ήθελαν να δείξουν τα ρούχα τους στον βασιλιά ; Ποιος όμως θα γινόταν βασιλιάς; Μέσα από συζήτηση αποφασίσαμε ο βασιλιάς να είναι μια κούκλα που θα μπορούν να την παίζουν όλοι. Η συνέχεια ήταν άλλος ένας μήνας ενασχόλησης με το θέμα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Τα παιδιά έφτιαξαν με ζωγραφιές, οι οποίες πλαστικοποιήθηκαν, τον βασιλιά, τη γυναίκα του, τη γάτα τους, τον σύμβουλο του και τα παιδιά που γύρισαν τον κόσμο και είδαν τι φοράν τα αγόρια και τα κορίτσια στον κόσμο όλο. Ο βασιλιάς ζούσε στη Γελαδοχώρα, έτσι ονομάστηκε από όλους η χώρα του βασιλιά, γιατί στη χώρα αυτοί όλοι γελούσαν και του άρεζε πολύ να φοράει ρούχα και να γυρνάει έξω ώστε να τον βλέπουν όλοι. Επέλεξαν ποια ρούχα και από ποιες περιοχές θα ήθελαν να του δείξουν. Κατέληξαν στους κατοίκους των νησιών Φίτζι, της Κίνας, τους Ινδιάνους και τους Έλληνες. Είδαν στον χάρτη που βρίσκεται κάθε περιοχή και μέσω του υπολογιστή πήραν πληροφορίες για κάθε χώρα ξεχωριστά και έμαθαν τι ιδιαίτερο έχουν.

Ξεκινήσαμε έτσι ένα ταξίδι στον κόσμο. Για το ταξίδι όμως θέλαμε και ένα μεταφορικό μέσο το οποίο θα έπρεπε να μπορεί να περάσει και τη θάλασσα και τη στεριά. Τα παιδιά επέλεξαν ως το καλύτερο μέσο το αεροπλάνο, το οποίο ξεκίνησαν να κατασκευάζουν με μια κούτα. Αφού το ολοκλήρωσαν, έφτιαξαν φωτογραφικές μηχανές με ζωγραφιές τις οποίες πλαστικοποιήσαμε και ξεκίνησαν το ταξίδι τους στον κόσμο για να μάθουν περισσότερα για τα ρούχα που φοράνε τα αγόρια και τα κορίτσια και να βγάλουν φωτογραφίες, τις οποίες θα έδειχναν στον βασιλιά της Γελαδοχώρας.

Σιγά – σιγά αρχίσαμε να δημιουργούμε μια ιστορία που θα παρουσίαζαν τα παιδιά στον βασιλιά την οποία μετά από ένα σημείο ξεκινήσαμε να καταγράφουμε. Από κάθε χώρα τα παιδιά επέλεξαν μια φορεσιά την οποία θα έδιναν ως δώρο στον βασιλιά. Κάθε παιδί ζωγράφιζε εκ νέου τον βασιλιά με τη νέα του στολή την οποία θα έδειχνε σε όλο τον κόσμο.

Επειδή πλησίαζε και το τέλος της σχολικής χρονιάς, που συνήθως στο νηπιαγωγείο κλείνει και με μία γιορτή, αποφασίσαμε να κάνουμε την παρουσίαση των ρούχων στον βασιλιά, τελική γιορτή. Η παρουσίαση όμως δεν θα περιλάμβανε μόνο στοιχεία της ενδυμασίας αλλά και πληροφορίες, εικόνες, φωτογραφίες και χορούς από κάθε περιοχή.

Η γιορτή μας ολοκληρώθηκε με αυτοσχέδια δραματοποίηση του ταξιδιού στον κόσμο, με κουκλοθέατρο της παρουσίας των ρούχων του κόσμου (από τα παιδιά) στον βασιλιά της Γελαδοχώρας και με χορούς που χόρευαν φορώντας αντίστοιχα τα ρούχα κάθε περιοχής, σε παραδοσιακή μουσική της χώρας. Τα παιδιά διάλεξαν τις φωτογραφίες που θα παρουσίαζαν από κάθε περιοχή και αρχίσαμε την κατασκευή των ρούχων που θα φορούσαν τα οποία κατασκευάσαμε σε συνεργασία με τους γονείς από σακούλες σκουπιδιών. Τέλος, τα παιδιά φόρεσαν τα μαγιό τους και η γιορτή έκλεισε με ένα καλοκαιρινό τραγουδάκι.

Αναστοχασμοί – Αξιολόγηση

Η προσέγγιση του θέματος της ισότητας των δύο φύλων προσέφερε γνώση στα παιδιά για την έννοια της διαφορετικότητας μέσα σε ένα ευέλικτο πλαίσιο, που είχε όλα τα στοιχεία του παιχνιδιού. Τα παιδιά χρησιμοποίησαν τη φαντασία και τη δημιουργικότητα τους για να πραγματοποιήσουν ένα μαγικό ταξίδι στον κόσμο αποκομίζοντας γνωστικές εμπειρίες.

Καθ' όλη τη διάρκεια του και πέρα από την αρχική διαγνωστική αξιολόγηση πραγματοποιούνταν διαμορφωτικές αξιολογήσεις ώστε να εξελίσσεται το πρόγραμμα με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο πραγματοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό και η επίτευξη των αρχικών μας στόχων και αυτό μπορεί να γίνει ορατό από διάφορες δραστηριότητες έμμεσης αξιολόγησης όπως για παράδειγμα της παραγωγής συνθημάτων.

Από τις δράσεις ολοκλήρωσης του project φαίνεται ότι ο στόχος ο οποίος επιτεύχθηκε σε μεγάλο βαθμό είναι αυτός της αποδοχής της διαφορετικότητας και συγκεκριμένα της αποδοχής της διαφορετικής ενδυμασίας. Τα παιδιά φάνηκε μέσα από την τελική δραστηριότητα σύνοψης των νέων γνώσεων, της *μουσικοκουκλοθεατρικοχορευτικής παράστασης*, όπως την ονομάσαμε, ότι εφάρμοσαν την νέα γνώση κάνοντας την πραγματικά δική τους.

Ευρήματα – Συμπεράσματα

Μέσα από τις συζητήσεις που καταγράφηκαν πριν την έναρξη του project, φαίνεται ότι τα παιδιά έχουν αρχίσει από την ηλικία αυτή να προσδίδουν και να αποδέχονται στάσεις, ρόλους και συμπεριφορές που «ταιριάζουν» καλύτερα στο φύλο τους. Για παράδειγμα αναφέρθηκε από ένα αγόρι προς ένα κορίτσι:

«...γιατρός μπορεί να γίνει μόνο άντρας, εσύ μπορείς να γίνεις νοσοκόμα».

Με τις δράσεις που υλοποιήθηκαν κατά τη Φάση I, φαίνεται ότι τα παιδιά στην προσπάθεια τους να εδραιώσουν το φύλο τους, ταυτίζονται με τα χαρακτηριστικά, τους ρόλους και τις συμπεριφορές του ίδιου φύλου που υπάρχει μέσα στο οικείο περιβάλλον τους. Για παράδειγμα αναφέρθηκαν από τα παιδιά:

«...και ο μπαμπάς δουλεύει στην κουζίνα», «...σιγά να μην ξέρει ο μπαμπάς να φτιάχνει τούρτα», «...υπάρχει δικηγόρινα την έχω δει».

Το παραπάνω θα μπορούσαμε να πούμε ότι επιβεβαιώνεται και από τη συμπλήρωση του πρώτου φύλλου εργασίας, όπου τα παιδιά αφού έγραψαν *Αγόρι* και *Κορίτσι* και τα ζωγράρισαν με τα χρώματα που επιθυμούσαν, ανέφεραν και το τι κάνουν. Όλα τα κορίτσια τοποθέτησαν το κορίτσι στην κουζίνα ενώ το αγόρι σε διάφορες θέσεις όπως π.χ. στηνσκεπή, στο πιλοτήριο κ.α.

Επίσης φαίνεται ότι τα παιδιά του νηπιαγωγείου χρησιμοποιούν με πολύ μεγάλη ευκολία μη σεξιστική γλώσσα προσδίδοντας στάσεις, ρόλους και συμπεριφορές στα δύο φύλα. Το γεγονός αυτό κάνει ιδιαίτερα επιτακτική την ανάγκη εξοικείωσης και χρήσης των εκπαιδευτικών με τη μη σεξιστική γλώσσα. Κατά τη διατύπωση των απόψεων των παιδιών για το ποια επαγγέλματα μπορούν να κάνουν τα κορίτσια αναφέρθηκαν τα εξής :

«...δε λέμε δικηγόρινα, δεν ταιριάζει», «λέμε...μαστόρισσα...στρατιωτίκινα κ.α.».

Κατά την εξέλιξη της Φάσης II του project διαπιστώσαμε ότι για τα παιδιά η ενδυμασία και τα εξωτερικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων συνδέονται άμεσα με το φύλο θεωρώντας τα ως απaráβατο κανόνα. Η πρώτη επαφή των παιδιών με τη διαφορετική ενδυματολογική κουλτούρα προκάλεσε έκπληξη και γέλιο και σχόλια όπως :

«...αν έβλεπα τον μπαμπά μου με φούστα θα μου φαινόταν αστείο γιατί θα φαινόταν σαν κορίτσι, γιατί στην Ελλάδα απαγορεύεται να φοράνε τα αγόρια φούστα».

Επίσης, τα παιδιά δυσκολεύονται να αναθεωρήσουν τις ήδη διαμορφωμένες εικόνες που έχουν για τα ενδυματολογικά χαρακτηριστικά των δύο φύλων. Στο φύλλο εργασίας που συμπλήρωσαν ντύνοντας το αγόρι και το κορίτσι όπως ήθελαν, μετά την παρουσίαση εικόνων της σημερινής εποχής με αγόρια που φοράν φούστες, σχεδόν όλοι ζωγράρισαν το κορίτσι με φούστα και το αγόρι ως ποδοσφαιριστή με παντελόνι το οποίο επισήμαναν αναφέροντας το.

Αγόρι : «Παίξει μπάλα, φοράει παντελόνι με δικέφαλο αετό, δεν είναι τα παλιά τα χρόνια...», «Φοράει της μπάλας τα ρούχα...».

Κορίτσι : «η μαμά...μαγειρεύει και φοράει φούστα»

Τα παιδιά αποδέχονται την παλαιότερη ενδυματολογική κουλτούρα του κοντινού πολιτισμού τους με μεγαλύτερη ευκολία γιατί ίσως είναι κατά κάποιον τρόπο εξοικειωμένα και αναφέρουν ως κανονικό ντύσιμο μόνο ό,τι συνάδει με την κουλτούρα του άμεσου ορατού πολιτισμού τους. Με μεγάλη ευκολία ζωγράρισαν τον Έλληνα τα παλιά τα χρόνια με κοντή φούστα και την Ελληνίδα με μακριά φούστα, αφού και τα ίδια την έχουν φορέσει ή δει όταν για παράδειγμα ντύθηκαν τσολιαδάκια ή αμαλίες. Επίσης στις δύο τελευταίες εικόνες που ασχοληθήκαμε με τη διαχρονική εξέλιξη του πολιτισμού μας, αναφέρθηκε:

«κυρία, εδώ ντύνονται κανονικά».

Κατά την παρουσίαση της ενδυμασίας άλλων πολιτισμών όλα τα παιδιά ανέφεραν ότι τους άρεσαν οι Ινδιάνοι. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η επιλογή τους ίσως να συνδέεται και με την εξοικείωση που έχουν με τους Ινδιάνους μέσα από άλλες δράσεις που εξελίχθηκαν κατά τη διάρκεια του τρέχοντος σχολικού έτους στο νηπιαγωγείο.

«... οι Ινδιάνοι, γιατί είναι ωραίοι ... έχουν στολίδια ...κ.α.».

Δεν τους άρεσαν οι αφρικανοί, οι μπούρκες και τα μαντήλια, αλλά και η τσολιαδίστικη φούστα αναφέροντας ότι :

«...δεν είναι ωραία να είσαι αφρικανός, γιατί δεν είναι ωραία να είσαι γυμνός»

«...πώς μπορούσαν κι έτρεχαν οι Έλληνες με τη φούστα;»

«με αυτό που δεν βλέπεις [μπούργκα] ένιωσα άβολα ... άσχημα ... χάλια ... δεν άντεχα άλλο ... ζαλίστηκαν τα μάτια μου ... δεν μπορούσα να παίξω ... να περπατήσω ... δε θα μπορούσα να πάω σχολείο κ.α.».

Τέλος, στην τελευταία ενδυματολογική έρευνά μας τα παιδιά φάνηκε ότι δυσκολεύτηκαν να αποδεχτούν το ότι οι άνθρωποι δεν έμπαιναν κάποτε στη θάλασσα και ιδιαίτερα οι γυναίκες και το ότι αν έμπαιναν, φορούσαν ρούχα, αντιπαραβάλλοντάς το με την ευχαρίστηση που βιώνουν μέσα από αυτή τη διαδικασία λέγοντας :

«...κυρία, εμένα μου αρέσει να μπαίνω στη θάλασσα.».

Ολοκληρώνοντας θα λέγαμε ότι οι παιδαγωγικές πρακτικές που ακολουθούν οι εκπαιδευτικοί, οι οποίες κατά βάση επηρεάζονται από τις νοοτροπίες τους, ενισχύουν σε καθημερινή βάση τα μηνύματα τα οποία εκλαμβάνουν τα παιδιά για τις έμφυλες διακρίσεις. Η αναγνώριση από την πλευρά των μαθητών ισότιμων σχέσεων μεταξύ αγοριών και κοριτσιών μπορεί να οδηγήσει σε μια κοινωνία ισότητας που σέβεται τη διαφορετικότητα. Η αναγνώριση από την πλευρά των εκπαιδευτικών των συνειδητοποιημένων ή μη στερεοτυπικών αντιλήψεων για τον ρόλο των δυο φύλων και η προσπάθεια εξάλειψής τους μέσα από συγκεκριμένες παιδαγωγικές πρακτικές, μπορεί να συμβάλει στο ξεπέραςμα των προκαταλήψεων και των παραδοσιακών στερεοτύπων για τον ρόλο των δύο φύλων και άρα στη δημιουργία μιας κοινωνίας που θα προάγει την ισότητα από την αρχή της σχολικής ζωής και θα σέβεται το διαφορετικό μέσα από την αναγνώριση κάθε μέλους ως ισότιμου στην κοινωνία.

Η εκπαίδευση αν και αποτελεί βασικό φορέα κοινωνικοποίησης του ατόμου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ο βασικότερος για την καλλιέργεια ίσων ευκαιριών ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια. Αν δεν μεταβληθούν οι αντιλήψεις για τον ρόλο των φύλων εντός της οικογένειας και γενικότερα της κοινωνίας, η εκπαίδευση θα συμβάλλει με ένα λιθαράκι στο χτίσιμο των βάσεων για την ισότητα των φύλων. Επειδή όμως το θέμα της ισότητας ξεκινάει από την πρώιμη παιδική ηλικία, αυτό το λιθαράκι θα πρέπει οι εκπαιδευτικοί να το βάλουν με περισσότερο συνειδητοποιημένο και μεθοδικό τρόπο, προκειμένου να δομήσουν μια κοινωνία που θα σέβεται τη διαφορετικότητα και θα ενισχύει την ισότητα. Αν θέλουμε να δημιουργήσουμε σχολεία που θα προωθούν την ισότητα, μέσα στα οποία δε θα αποκλείεται κανένας και με κανέναν τρόπο, τότε είναι απαραίτητο να συνειδητοποιήσουμε ότι πρέπει να κάνουμε πολλή δουλειά τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο.

Αναφορές

- European Commission, (2009c). *Gender and Education (and Employment): Gendered imperatives and their implications for women and men. Lessons from research for policy makers*. Brussels: European Commission
- Garrahy, D. (2001). Three Third-Grade Teachers' Gender-Related Beliefs and Behavior. *The Elementary School Journal*, 102 (1), 81-94
- Helm J. & Katz L. (2002). *Μέθοδος project και Προσχολική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Μεταίχιμο
- Katz L. & Chard S. (2004). *Η Μέθοδος Project: Η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της δημιουργικότητας των παιδιών προσχολικής ηλικίας*. Αθήνα : Ατραπός
- Tsouroufli, M. (2002). Gender and Teachers' Classroom Practice in a Secondary School in Greece, *Gender and Education*, 14 (2), 135-147
- Αμερικανική Παιδιατρική Ακαδημία, (2000). *Η φροντίδα του μωρού και του μικρού σας παιδιού από τη γέννηση έως τα 5 του χρόνια* (μτφ. Δ. Παπαδάτου). Αθήνα: Ποταμός. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 1991)
- Δίκτυο Ευρυδίκη (2010). *Διαφορές των Φύλων στο Εκπαιδευτικό Επίτευγμα: Μελέτη για τα Μέτρα που Λαμβάνονται και την Κατάσταση που Επικρατεί στην Ευρώπη Σήμερα* (μτφ. Φ. Ιωαννίδου Μουζακίτη). Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 2010). doi: 10.2797/51448.
- Γκασούκα, Μ., Παπαγιαννοπούλου, Μ., Φουλίδη, Ξ., Χαραμής, Π. (2015). «Εναισθητοποίηση στελεχών και εκπαιδευτικών της προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε θέματα διακρίσεων και ισότητας των φύλων», *Υπόεργο: «Μελετητικές Δράσεις ΙΝ.ΕΠ-Ε.Σ.Δ.Α.Α» της Πράξης*

«Ανάπτυξη του Ανθρώπινου Δυναμικού της Δημόσιας Διοίκησης 2011-2015» κωδ. ΟΠΣ 357057.
Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης.
Δαφέρμου, Χ., Κουλούρη, Π. & Μπασαγιάννη, Ε., (2008). *Οδηγός Νηπιαγωγού, Εκπαιδευτικοί Σχεδιασμοί, Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα : ΟΕΔΒ
Χρυσοφίδης, Κ. (2003). *Βιωματική-Επικοινωνιακή Διδασκαλία. Εισαγωγή στη μέθοδο Project*. Αθήνα: Gutenberg

Παράρτημα Α

Καταγραφές των καταστάσεων και των συζητήσεων των παιδιών κατά τη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού τους πριν την έναρξη του project.

- Μια συχνή κουβέντα των αγοριών κατά τη διάρκεια του πρωινού τους παιχνιδιού είναι σχετικά με το ποδόσφαιρο -ο ΠΑΟΚ, ο ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΣ και η ΑΕΚ-, στην οποία σχεδόν ποτέ δε συμμετέχουν τα κορίτσια.
- Κατά τη διάρκεια παιχνιδιού αγοριών και κοριτσιών στα μεγάλα τουβλάκια αναπτύχθηκε ο εξής διάλογος:
Αγόρι: - *Εσύ θα είσαι ΠΑΟΚ.*
Κορίτσι: - *Όχι εγώ θα είμαι Κουκουβάγια.*
- Επίσης, στο ίδιο σημείο καταγράφηκε ο εξής διάλογος:
Αγόρι: - *Θα παίζουμε μαϊκραφτ;*
Κορίτσι: - *Ναι, κι εγώ θα παίζω.*
Αγόρι: - *Δεν παίζουν τα κορίτσια μαϊκραφτ.*
Κορίτσι: [Σιωπή]
- Σε συζήτηση για το τι μπορεί να σπουδάσει κάποιος.
Κορίτσι: - *Θα γίνω γιατρός.*
Αγόρι: - *Γιατρός μπορεί να γίνει μόνο άντρας, εσύ μπορείς να γίνεις νοσοκόμα.*
Κορίτσι: [Σιωπή]
- Την ώρα του φαγητού τα αγόρια ξεκινάνε συζήτηση για τα χελωνονιτζάκια.
Κορίτσι: - *Με τα χελωνονιτζάκια δεν παίζουν τα κορίτσια, μόνο τα αγόρια παίζουν.*
Αγόρια: [Σιωπή]
- Στο κουκλόσπιτο πριν την 25^η Μαρτίου.
Αγόρι: - *Είσαι κορίτσι δεν μπορείς να πάρεις όπλο γιατί θα πέσεις αν πυροβολήσεις.*
Κορίτσι: [Σιωπή]

Παράρτημα Β

Καταγραφές των απόψεων των παιδιών κατά το ξεκίνημα του project.

1. Εξωτερικά χαρακτηριστικά αγοριών και κοριτσιών.
Αγόρια: *Έχουν κοντά μαλλιά και μερικά μακριά. Έχουν μακριά παντελόνια. Δεν έχουν φούστα. Δεν έχουν φιόγκο και κορδέλα στο κεφάλι.*
Κορίτσια: *Έχουν μακριά μαλλιά και μερικά κοντά. Φοράνε φούστα. Φοράνε καλτσόν. Έχουν παντελόνια. Έχουν φιόγκο και κορδέλα στο κεφάλι.*
Αγόρια και Κορίτσια: *Φοράνε παπούτσια.*
2. Τι μπορούν να κάνουν;
Αγόρια: *Να πάνε σε γυμναστήριο (αλλά και τα κορίτσια). Να πάνε στο χωράφι (αλλά και τα κορίτσια). Να κάνουν δουλειά στη σκεπή (τα κορίτσια δεν μπορούν, θα πέσουν).*
Αγόρια και Κορίτσια: *Να πάνε σε εκκλησία, σε γάμο, σε πισίνα και θάλασσα, να πάνε στο σχολείο, βόλτα έξω να παίζουν, κλαίνε και οι δύο, έχουν γενέθλια.*
3. Ποια επαγγέλματα μπορούν να κάνουν;
Αγόρια: *Πιλότος. Να ανέβει σε κολώνα (- το κορίτσι θα καεί από το ρεύμα αν ανέβει, - μπορούν και τα κορίτσια, - αν ανέβει η μαμά σου θα καεί και θα σου πω ποιος είναι έξυπνος μετά). Στα καλώδια. Στο αστυνομικό κτήριο [sic]. Δικηγόρος (δεν μπορούμε να λέμε δικηγόρινα δεν ταιριάζει). Μπορούν να χτίσουν ένα σπίτι (και τα κορίτσια αφού λέμε μαστόρισσα). Το αγόρι φτιάχνει την τηλεόραση αλλά και το κορίτσι λίγο – πολύ.*
Κορίτσια: *Πιλοτίνα. Δικηγόρινα (την έχω δει). Δημαρχίνα (εμείς όμως εδώ έχουμε δήμαρχο). Στρατιωτικίνα. Δουλεύει στην κουζίνα. Μαστόρισσα.*
4. Υπάρχουν χρώματα για τα αγόρια και τα κορίτσια;
Αγόρια: *Μαύρο*
Κορίτσια: *Ροζ*

Αγόρια και Κορίτσια: Όλα τα άλλα είναι για όλους (εμένα δεν μου αρέσει το μπλε, ανέφερε ένα κορίτσι).

5. Ιστόγραμμα για τη μαμά και τον μπαμπά

Μπαμπάς: Δουλεύει. Πάει στο αστυνομικό κτήριο [sic] για να πιάσει τους κλέφτες αν δεν υπάρχουν αστυνόμοι. Μπορεί να είναι πιλότος, να ανεβαίνει σε κολώνα, να ανέβει στη σκεπή, να κουβαλάει ξύλα, να φτιάχνει την τηλεόραση, να φτιάχνει το ρολόι, να φτιάξει διαστημόπλοιο. Δίνει λεφτά για να αγοράζουμε πράγματα .

Μαμά: Μαγειρεύει (και ο μπαμπάς δουλεύει στην κουζίνα). Μπορεί να κάνει πατινάζ. Η μαμά πάει στο μαγαζί για να αγοράζει πράγματα.

Μπαμπάς και Μαμά: Πάνε στο χωράφι, στον υπολογιστή, στο πάρκο και κάθονται και βλέπουν πώς παίζουμε, στην εκκλησία, στον χορό αν ο μπαμπάς δεν έχει δουλειά, φτιάχνουν τούρτα (σιγά να μην ξέρει ο μπαμπάς να φτιάχνει τούρτα).

Παράρτημα Γ

1. Ιστόγραμμα για την καταγραφή των απόψεων για τα αγόρια και τα κορίτσια. Το αρχείο για την εκτύπωση των φύλλων εργασίας βρίσκεται στο προσωπικό μπλογκ της υπεύθυνης υλοποίησης του προγράμματος με τίτλο *Δημιουργώντας .... Στο Νηπιαγωγείο* <http://blogs.sch.gr/aivatzydou/>

2. Ιστόγραμμα για την καταγραφή των ιδεών για τους μπαμπάδες και τις μαμάδες.

3. Φύλλο Εργασίας όπου τα παιδιά γράφουν *Αγόρι* και *Κορίτσι* και τα ζωγραφίζουν με τα χρώματα που επιθυμούν αναφέροντας και το τι κάνουν. Το φύλλο εκτυπώνεται ασπρόμαυρο.

Γράφω ΑΓΟΡΙ και ΚΟΡΙΤΣΙ, χρωματίζω με τα χρώματα που θέλω και λέω τι κάνουν

ΑΓΟΡΙ	ΚΟΡΙΤΣΙ
	
Τι κάνει :	Τι κάνει :

Δημοσιεύθηκε ... Στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

4. Φύλλο Εργασίας όπου τα παιδιά γράφουν *Αγόρι* και *Κορίτσι* και τα ζωγραφίζουν με τα χρώματα που επιθυμούν αναφέροντας και το τι κάνουν.

Γράφω ΑΓΟΡΙ και ΚΟΡΙΤΣΙ και τους ζωγραφίζω με ότι ρούχα θέλω

ΑΓΟΡΙ	ΚΟΡΙΤΣΙ
Τι κάνει :	Τι κάνει :

Δημοσιεύθηκε ... Στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

5. Φύλλο Εργασίας όπου τα παιδιά ζωγραφίζουν Έλληνες όπως ήταν τα παλιά τα χρόνια και εξηγούν τη ζωγραφιά τους.

Ζωγραφίζω Έλληνες όπως ήταν τα παλιά χρόνια !

Εξήγη τη ζωγραφιά μου :

Δημοσιεύθηκε ... Στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

6. Φύλλο Εργασίας όπου τα παιδιά ζωγραφίζουν άντρες και γυναίκες άλλων πολιτισμών με τα ρούχα που τους άρεσαν και με τα ρούχα που δεν τους άρεσαν και εξηγούν γιατί.

Ζωγραφίζω άντρες και γυναίκες άλλων πολιτισμών με τα ρούχα που

Μου άρεσαν	Δεν μου άρεσαν
Εξηγώ γιατί	

Δημοσίευση: ... Στο Πανελλήνιο Συνέδριο ...

7. Φύλλο Εργασίας όπου τα παιδιά ζωγραφίζουν αγόρια και κορίτσια στη θάλασσα.

Αγόρια και Κορίτσια στη θάλασσα !

Εξηγώ τη ζωγραφιά μου :

Δημοσίευση: ... Στο Πανελλήνιο Συνέδριο ...